

Katarzyna Jarecka-Stępień

LIBIA A ZACHÓD. OD ZAMACHÓW DO WSPÓŁPRACY

Obserwowana w ostatnich latach zmiana polityki zagranicznej Libii wydaje się zaskakująca. Dlaczego Muammar Kadafi radykalnie zmienia politykę? Z jakiego powodu zdecydował się na podjęcie tak szerokiej współpracy z Zachodem? Dlaczego otwarcie potępił terroryzm, posiadanie broni chemicznej i masowego rażenia, a ofiarom swoich zamachów wypłacił ogromne odszkodowania?

1 IX 1969 r. Muammar Kadafi przejął władzę w Libii w wyniku zamachu stanu, obalając rządy króla Idrisa as-Sanussiego¹. Dobre dotychczas stosunki libijsko-amerykańskie zaczęły się pogarszać z dnia na dzień. Konflikt nasilał się przez wiele lat, a jego apogeum było zbombardowanie Trypolisu w 1986 r. Zaraz po objęciu władzy Kadafi zamknął amerykańską bazę wojskową Wheelus Field², a następnie znacjonalizował amerykańskie koncerny naftowe w Libii. Ponadto przez cały ten czas rząd libijski nie szczędził słów krytyki pod adresem polityki USA³. W odpowiedzi Amerykanie, chcąc zastraszyć Libijczyków, zorganizowali w sierpniu 1981 r. manewry wojskowe VI floty na wodach Zatoki Wielkiej Syrty⁴, która uważana jest przez libijskie władze za wewnętrzne morze Libii⁵. Wpływanie obcych wojsk do

---

¹ *Adress Delivered by Col Muammar Al-Qadhafi chairman of The Revolutionary Command Council and Commander in chief of the armed forces at Sebha, Interview of UAR'S Television, 14.09.1969*, anglojęzyczna wersja wywiadu z M. Kadafim udzielonego telewizji UAR'S 14 września 1969 r.; broszura, [b.m.w., b.r.w., dostępna w Bibliotece Instytutu Afrykanistycznego UW].

² *A historic speech Brother Colonel Muammar Al-Qadhafi declares on Evacuation Day of American Troops Uqba Ben Nafa'a Air Base, 11.06.1971*, anglojęzyczna wersja przemówienia M. Kadafiego z 11 czerwca 1971 r.; broszura [b.r.w., b.m.w., dostępna w Bibliotece Instytutu Afrykanistycznego UW].

³ M. El-Kikhia, *Libya's Qaddafi: The Politics of Contradiction. Contributors*, Gainesville, 1997 s. 116 i nn.

⁴ I. Krasicki, *Między pustynią a morzem*, Warszawa 1986, s. 299 i nn.

⁵ Zatoka Wielkiej Syrty z trzech stron otoczona jest przez ziemie Libii, dlatego, zgodnie z przepisami konwencji genewskiej z 1959 r., Libia 10 X 1973 r. ogłosiła ją wewnętrzną zatoką libijską, żaden kraj nie złożył wówczas protestu; podobne zatoki znajdują się w posiadaniu np. Portugalii, Francji czy Kanady.

Zatoki uznane zostało przez Libię za akt agresji, tym bardziej, że podczas tej operacji Amerykanie zestrzelili dwa libijskie samoloty⁶. Wówczas Kaddafi oświadczył, że „Libia gotowa jest bronić Zatoki Wielkiej Syrty, nawet gdyby miało to oznaczać otwartą wojnę ze Stanami Zjednoczonymi”⁷. Jednocześnie wyznaczył tzw. linię śmierci i zapowiedział, że każdy okręt bądź samolot, który ją przekroczy, zostanie zniszczony⁸. Także administracja prezydenta Reagana zakładała walkę z libijskim terroryzmem wszelkimi dostępnymi środkami przymusu, jak sankcje polityczne, gospodarcze i militarne uderzenie łącznie⁹.

Choć początkowo nieporozumienia wynikające z rozbieżności zdań w sferze polityki zagranicznej nie przeszkadzały obu krajom w ożywionych kontaktach handlowych, już w grudniu 1981 r. Stany Zjednoczone zaczęły wywierać ekonomiczny nacisk na Libię, wycofując między innymi swoje towarzystwa naftowe oraz wstrzymując zakup libijskiej ropy. Dotychczas USA należały do czołowych partnerów libijskich, a Libia była dla nich nie tylko eksporterem ropy naftowej, lecz także miejscem ogromnych inwestycji¹⁰. Oficjalnie USA wprowadziły wobec Libii sankcje gospodarcze w lutym 1982 r.¹¹ i wezwały do tego samego swych partnerów z Europy Zachodniej. Jednak ci chłodno odpowiedzieli na apel o libijską izolację. Włochy, Grecja czy Turcja – główni nabywcy libijskiej ropy – nie mieli zamiaru, aby podporządkować się żądaniom Amerykanów. Kraje europejskie miały bowiem o wiele więcej do stracenia – świadczą o tym chociażby ich obroty handlowe z Libią w tym okresie¹².

Rok później, w październiku 1983 r., Departament Stanu USA wydał specjalny raport dotyczący międzynarodowej „działalności” Kaddafiego. Amerykanie oskarżyli w nim Libię o finansowanie i szkolenie terrorystów, stwarzanie militarne zagrożenia dla sąsiadów oraz popieranie działalności wywrotowej w Afryce i Ameryce Południowej. Te zarzuty stały się podstawą do zaostrzenia polityki Białego Domu wobec Libii. W 1985 roku prezydent Reagan podjął ostateczną decyzję o zerwaniu wszelkich stosunków ekonomicznych z Libią oraz zamroził libijskie aktywa w bankach amerykańskich. Jednocześnie wezwał obywateli swojego kraju do opuszczenia Dżammahiriji pod groźbą wysokich kar¹³. 14 IV 1986 r. Stany Zjednoczone przeprowadziły szybką i skuteczną akcję El Dorado Canzon¹⁴. Lotnictwo pokładowe VI floty zbombardowało Trypolis i Benghazi. Ataki te spowodowały znaczne ofiary w ludziach i szkody materialne mieszkańców obu miast¹⁵.

⁶ S. Parzymies, *Afryka Północna w polityce i strategii USA*, „Sprawy Międzynarodowe” 1982, nr 10, s. 42.

⁷ Idem, *Region Morza Śródziemnego w polityce i strategii Stanów Zjednoczonych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1986, nr 5, s. 9.

⁸ C. Weinberger, *Zmagania o pokój. Siedem krytycznych lat w Pentagonie*, Warszawa 1994, s. 143 i nn.

⁹ R. Takeyh, M. Viorst, D. L. Mack, *U.S. – Libya Relations: A Way Forward?*, „Middle East Institute Policy Brief”, 12.04.2002, www.mideasti.org.

¹⁰ S. Parzymies, *Polityka zagraniczna Libii*, „Sprawy Międzynarodowe” 1977, nr 2, s. 67.

¹¹ Już w latach 1980-1981 spadł gwałtownie amerykański import libijskiej ropy naftowej, dla porównania w 1980 r. USA zakupiły w Libii 700 tys. baryłek ropy naftowej, a w 1981 tylko 150 tys.

¹² Włochy: 2,5 mld \$, RFN 2 mld \$, Hiszpania 960 mln \$, Francja 753 mln \$, USA 9 mln \$.

¹³ W. M. Reisman, *International Legal Responses to Terrorism*, „Houston Journal of International Law” 1999, vol. 22/1, s. 27, www.hjil.org.

¹⁴ G. Simons, *The Struggle for Survival*, New York 1993, s. 316 i nn.

¹⁵ B. L. Davis, *Qaddafi. Terrorism and the Origins of the U.S. Attack on Libya*, New York 1990, s. 133 i nn.

Wśród przyczyn tego posunięcia można wymienić kilka ważnych czynników, m.in. obawy przed rozwojem politycznych idei Kadafiego, interwencję Libii w Czadzie, jak również podejrzenia dotyczące produkcji broni chemicznej i nuklearnej. Wówczas Libia znalazła się na tzw. czarnej liście amerykańskiego wywiadu, obok takich krajów, jak: Iran, Korea Północna, Kuba czy Nikaragua. Wszystkie te kraje były i nadal są posądzane o powiązania z międzynarodowym terroryzmem.

Od 20 lat Libia wpisana jest więc w amerykańską „oś zła”. W sierpniu 1996 prezydent USA Bill Clinton dodatkowo zaostrzył represje wobec tego kraju. Podpisał bowiem ustawę o sankcjach amerykańskich wobec firm zagranicznych prowadzących kontakty handlowe z Libią i Iranem lub inwestujących w tych krajach¹⁶. Tak zwana ustawa libijsko-irańska oburzyła Europejczyków. Najostrzej zareagowała Francja, której kontakty z krajami arabskimi były bardzo rozwinięte, a także Niemcy i Włochy. Nie ma żadnych wątpliwości, że Kadafi przez wiele lat sponsorował dziesiątki organizacji terrorystycznych na całym świecie. Libijski przywódca popierał i finansował m.in. Irlandzką Armię Republikańską (IRA) w Irlandii Północnej, separatystów baskijskich w Hiszpanii (ETA), Czerwoną Armię w Zachodnich Niemczech, Ludowe Siły 25 Kwietnia w Portugalii, SIM na Sardynii, a we Francji – Action Directe¹⁷.

W licznych wywiadach Kadafi nie ukrywał swego poparcia dla działań wyżej wymienionych organizacji, gdyż według niego walczyły one o prawa, które im odebrano. Jak wynika z raportu izraelskiego wywiadu, w 1986 r. Kadafi sponsorował 50 organizacji terrorystycznych i grup dokonujących przewroty, do tej liczby należy dodać ponad 40 radykalnych rządów afrykańskich, azjatyckich i południowoamerykańskich, które wspierał i z którymi utrzymywał dobre kontakty. Właściwie można pokusić się o stwierdzenie, że swego czasu każda organizacja terrorystyczna była w mniejszy bądź większy sposób powiązana z działalnością libijskiego przywódcy. Dodatkowo, w takich krajach, jak Tunezja, Czad, Senegal czy Zair, wspomagał grupy, które mogły swą działalnością doprowadzić do destabilizacji kraju i zmienić prozachodnią politykę zagraniczną ich rządów¹⁸.

W tej sytuacji kolejnym rządem, który zerwał stosunki z Libią był rząd brytyjski. Do zerwania stosunków dyplomatycznych przez Wielką Brytanię doszło 22 IV 1984 r., przyczyną było ostrzelanie pod libijską ambasadą w Londynie demonstrujących Anglików. Skutkiem tego 11 osób zostało rannych, a postrzelona policjantka zmarła¹⁹. Brytyjczycy doskonale zdawali sobie sprawę, że to Kadafi finansuje Irlandzką Armię Republikańską. Jego pieniądze wpływały na konta IRA przez ponad 20 lat. W 1986 r. odkryto dużą część libijskiej broni w Irlandii²⁰. Także na Libię pada podejrzenie, gdy mówi się o zamachach z 27 XII 1985 r. na lotni-

---

¹⁶ K. Gerke, *Unilateral strains on Transatlantic relations: US sanctions against those who trade with Cuba, Iran and Libya, and their effects on the world trade regime*, Frankfurt 1997, s. 1 i nn.

¹⁷ M. A. Sheehanis, *Middle Eastern Terrorism Waning?*, „The Middle East Forum” 2000, vol. VIII, nr 1, www.meforum.org.

¹⁸ J. K. Cooley, *Libyan Sandstorm – The complete account of Qaddafi's Revolution*, New York 1982, s. 159 i nn.

¹⁹ *On this day 14.04.1984*, www.bbc.co.uk; G. Simons, *The Struggle for...*, s. 289 i nn.

²⁰ *Ibidem*, s. 284.

skach w Wiedniu i w Rzymie. Były to ataki na punkty odprawy pasażerów izraelskich linii lotniczych, podczas których zginęło 18 osób, a ponad 100 zostało rannych²¹. Choć winnych nie znaleziono a śledztwo zakończono, istnieje duże prawdopodobieństwo, że zamachy te zostały przeprowadzone przez libijskich terrorystów²².

Niecały rok później, 5 IV 1986, doszło do zamachu w zatłoczonej zachodnioberlińskiej dyskotecie „La Belle”. Eksplodująca bomba śmiertelnie raniła 3 osoby, a ponad 200 zostało rannych. 13 XI 2001 r. zapadł wyrok w tej sprawie. Sąd uznał, iż działania w berlińskiej dyskotecie były aktem terroryzmu państwowego. Oskarżyciel – niemiecka prokuratura – jako sprawcę podała Libię. W ostatecznym werdykcie sąd wskazał libijskie tajne służby jako odpowiedzialne za przygotowanie zamachu. Choć nie udało się udowodnić bezpośredniej winy Kadafiemu ani żadnemu wysokiej rangi libijskiemu oficerowi, wezwano Trypolis do wypłacenia odszkodowań rodzinom ofiar²³.

21 XII 1988 r., gdy samolot amerykańskich linii lotniczych PanAm leciał z Londynu do Nowego Jorku, w magazynie towarowym eksplodowała bomba. Była to największa katastrofa, jaka kiedykolwiek wydarzyła się na terenie Wielkiej Brytanii, i jedna z najtragiczniejszych w historii lotnictwa. Ale nie tylko z tego powodu przeszła ona do historii, równie ważne jest bowiem to, że tragedia ta była skutkiem zamachu. Przyczyną katastrofy był wybuch bomby w umieszczonym w walizce magnetofonie²⁴. Samolot eksplodował nad szkocką miejscowością Lockerbie. Zginęli wszyscy pasażerowie, tj. 243 osoby wraz z załogą, oraz 11 mieszkańców miasteczka, którzy znaleźli się w bezpośrednim sąsiedztwie wybuchu²⁵. W wyniku kilkuletnich prac wywiadu brytyjskiego i amerykańskiego ustalono, iż winę za tę katastrofę ponoszą dwaj funkcjonariusze libijskiego wywiadu: Abdelbasset Ali Mohamed al-Megrahi i Al Amin Khalifa Fhimah²⁶.

27 XI 1991 r. władze Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii zażądały od Libii wydania podejrzanych, wyjaśnienia wszystkich okoliczności zdarzenia i wypłacenia odszkodowania rodzinom poszkodowanych. Ponieważ wezwanie pozostało bez odpowiedzi, miesiąc później przekazały sprawę Radzie Bezpieczeństwa ONZ²⁷. Libia odmówiła Radzie²⁸, więc ta 21 I 1992 r. jednogłośnie uchwaliła rezolucję 731 (1992)²⁹. Krytykowała w niej Libię za odmowę współpracy przy wyjaśnianiu okoliczności sprawy i nawoływała do zmiany stanowiska³⁰. Zwołana ponownie w tej sprawie Rada Bezpieczeństwa uchwaliła 31 III 1992 r. kolejną

²¹ *On this day 27.12.1985*, www.bbc.co.uk.

²² Padają także podejrzania na terrorystyczną grupę Abu Nidala.

²³ B. L. Davis, *op. cit.*, s. 115. i nn.

²⁴ Składnikiem bomby był semtex produkowany na terenie byłej Czechosłowacji.

²⁵ G. Simons, *op. cit.*, s. 4; zob. także: www.thelockerbietrials.com.

²⁶ A. I. Killgore, *Did Libya Really Destroy Pan Am 103? or Is There a Cover-Up*, „Washington Report on Middle East Affairs” 2001, vol. 20/9, www.washington-report.org; G. Simons, *op. cit.*, s. 7 i nn.

²⁷ W. Czaplinski, *Uwagi o kontroli legalności działań Rady bezpieczeństwa ONZ (na tle orzeczenia MTS w sprawie Lockerbie)*, „Państwo i Prawo” 1994, nr 10, s. 74.

²⁸ Władze Libii uważały bowiem, że postępowanie przeciwko sprawcom zamachu należy wyłącznie do ich kompetencji.

²⁹ UN Resolution nr 731 z 20, 23.12.1991, www.daccessdds.un.org.

³⁰ Y. Ronen, *The Lockerbie Endgame: Qadhafi Slips the Noose*, „The Middle East Forum” 2002, vol. IX, nr 1, www.meforum.org.

rezolucję (nr 748)³¹. W rezolucji tej uznano terroryzm za formę nielegalnego użycia siły, co stanowi zagrożenie dla pokoju i bezpieczeństwa na świecie. Rada zastosowała wobec Libii takie sankcje, jak: przerwanie połączeń lotniczych³², zakaz sprzedaży broni, wydalenie personelu libijskich linii lotniczych i ograniczenie personelu dyplomatycznego. Był to pierwszy tak zdecydowany akt Organizacji Narodów Zjednoczonych wymierzony przeciwko terroryzmowi³³.

W 1993 r. Trypolis otrzymał nowe ultimatum. Pod groźbą kolejnych sankcji określony został nowy termin wydania podejrzanych. Po jego wygaśnięciu Rada Bezpieczeństwa ONZ nałożyła na Libię dalsze sankcje. Rezolucja nr 883 z 11 XI 1993 r. obejmowała zamrożenie aktywów libijskich w bankach zagranicznych, embargo na sprzedaż sprzętu dla petrochemii oraz całkowite zamknięcie przestrzeni powietrznej dla libijskich samolotów³⁴.

Od momentu nałożenia sankcji Muammar Kadafi wciąż powtarzał całemu światu, że nie miał z tą tragedią nic wspólnego. Jednak pod wpływem międzynarodowej presji, środków przymusu i sankcji, jak również rozmów z prezydentami RPA, Egiptu i Tunezji Kadafi przyjął w 1998 r. amerykańsko-brytyjską propozycję wydania dwóch podejrzanych o grudniowy zamach³⁵. Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła wówczas rezolucję nr 1192, stwierdzającą, że od momentu ekstradycji i przybycia dwóch podejrzanych do Holandii, gdzie mieli być sądzeni według szkockiego prawa, sankcje wojskowe, lotnicze, dyplomatyczne i finansowe zostaną zniesione³⁶. Po wydaniu podejrzanych Organizacja Narodów Zjednoczonych zawiesiła sankcje, a dwa tygodnie później uczyniła to Unia Europejska. W wyroku wydanym w 2001 r. sędziowie oświadczyli, iż Megrahi jest winny zamordowania 270 osób i został skazany na dożywotnie więzienie³⁷. Drugi podejrzany został niewinny i następnego dnia powrócił do Libii³⁸.

Do podobnej katastrofy, jak opisana powyżej, doszło 19 IX 1989 r., gdy samolot francuskich linii lotniczych UTA rozbił się z 171 osobami na pokładzie. Maszyną lecieli głównie obywatele Francji, a także m.in. Konga, Czadu i USA³⁹. Prace śledcze wykazały, że do wysadzenia samolotu zostały użyte te same materiały, które spowodowały katastrofę samolotu PanAm (lot 103)⁴⁰. Proces sześciu członków libijskich służb specjalnych oskarżonych o ten zamach rozpoczął się w marcu 1999 r. Był zaocz-

³¹ UN Resolution nr 748 z 31.03.1992, www.daccessdds.un.org.

³² Z pominięciem lotów o charakterze religijnym oraz humanitarnym.

³³ Libia rozważała możliwość przekazania dwóch sprawców neutralnemu państwu trzeciemu, odrzucała natomiast ich ekstradycję do USA czy Wielkiej Brytanii. Jednocześnie, powołując się na konwencję z Montrealu z 1971 r. wniosła sprawę do MTS, tam prawo Libii do odmówienia wydania podejrzanych podtrzymano, zaznaczono jednak, że w takiej sytuacji powinna sama przeprowadzić proces swoich obywateli, a do tego nie doszło, zob. W. Czaplinski, *op. cit.*, s. 76; *Case concerning questions of interpretation and application of the 1971 Montreal convention arising from the aerial incident at Lockerbie*, ICJ, 22.09.1995 i 30.03.1998.

³⁴ UN Resolution nr 883 z 11.11.1993, www.daccessdds.un.org.

³⁵ Por. D. L. Mack, *Qadhafi Adjusts to Reality*, „Middle East Institute Perspectives”, 22.08.2003, www.mideasti.org.

³⁶ UN Resolution nr 1192 z 27.08.1998, www.daccessdds.un.org.

³⁷ Zob. wyrok sądowy: www.scotcourts.gov.uk.

³⁸ *The European World Year Book 2001*, vol. VI, London 2001, s. 2485.

³⁹ P. Pean, *Les preuves trafiquées du terrorisme Libyen*, „Le Monde Diplomatique” 2001, nr 3, s. 8.

⁴⁰ G. Simons, *op. cit.*, s. 31.

ny⁴¹. Francuski sąd uznał ich winnymi zarzucanych czynów i skazał na dożywocie⁴². Już 16 lipca tego roku Libia przejęła odpowiedzialność za tragedię. I przekazała Francji 210 mln franków francuskich, które zostały zasądzone przez sąd, a które miały być przeznaczone na wypłatę odszkodowań dla rodzin ofiar zamachu⁴³.

Od lat Libia podejrzewana była o posiadanie, jak również produkcję broni chemicznej. Rozpoczęto ją najprawdopodobniej po podpisaniu w 1984 r. umowy o współpracy gospodarczej i technicznej ze Związkiem Radzieckim. Uruchomiona została wówczas fabryka w Rabta, będąca największą tego typu w krajach Trzeciego Świata⁴⁴. W połowie lat 80. XX w. Amerykanie już oficjalnie oskarżyli Libię o posiadanie i produkcję broni chemicznej i biologicznej. Tym samym ostrzegli władze w Trypolisie, że Stany Zjednoczone gotowe są użyć po raz kolejny siły, by skutecznie zniechęcić Libię do prowadzenia dalszych badań. W odpowiedzi fabryka została zamknięta. Ponownie otwarto ją w 1995 r. w celu uruchomienia produkcji leków, detergentów i kosmetyków, aczkolwiek amerykański wywiad nie wyklucza możliwości prowadzenia w niej dalszych badań nad bronią chemiczną⁴⁵. Istnieją także dowody na to, że Kaddafi próbował zakupić broń atomową; najpierw w Chinach w 1970 r., a następnie w 1992 r., w Rosji.

Po latach sankcji i izolacji Libii na arenie międzynarodowej Muammar Kaddafi zmienia się i swoje poglądy. Libijski przywódca już wszystkiemu nie zaprzecza, nie reaguje ostro na oskarżenia, a także powoli modyfikuje swoją politykę zagraniczną. By dowieść zmian w swojej polityce, być może nawet i poglądów, płk Kaddafi powołał Międzynarodową Fundację im. Kadafiego, którą prowadzi jego syn Seif al Islam Kaddafi. Fundacja zajmuje się głównie mediacją w sprawach więźniów i porwanych turystów⁴⁶. Za jej pośrednictwem uwolniono w 1990 r. porwaną przez palestyńską organizację Abu Nidala francuską parę, a w czerwcu 2000 r. uratowano porwanych turystów na Filipinach. Na zorganizowanym w Trypolisie spotkaniu Kaddafi pośredniczył w rozmowach między delegacją filipińskiego rządu a przedstawicielami rebeliantów MORO – Islamskiego Frontu Wyzwolenia⁴⁷. Po mediacji z rebeliantami i wpłaceniu okupu zakładnicy zostali uwolnieni⁴⁸.

Poprawa wzajemnych stosunków leży w interesie i USA, i Libii. Dla libijskiego pułkownika zniesienie sankcji gospodarczych, nałożonych przez USA i ONZ, to jedyna szansa na wyciągnięcie kraju z kryzysu gospodarczego⁴⁹. Embar-

⁴¹ Francuskie prawo nie zezwala na ekstradycję własnych obywateli, a w stosunkach międzynarodowych obowiązuje zasada wzajemności, sądzeni Libijczycy przebywali więc wówczas w Libii.

⁴² S. de Royer, *Le terrorisme des années 80 en procès*, „La Croix”, 08.03.1999, s. 4; P. du Tanney, *Terrorisme: la France juge la Libye*, „Le Figaro”, 08.03.1999.

⁴³ Por. *The European World Year Book 2001*, vol. VI, London 2001, s. 2486.

⁴⁴ W. Roszkowski, *Półwiecze. Historia polityczna świata po 1945 roku*, Warszawa 2002, s. 441.

⁴⁵ www.globalsecurity.org.

⁴⁶ www.gaddaficharity.org.

⁴⁷ *Libya*, „The Middle East and North Africa 2002”, London 2002, s. 734.

⁴⁸ *Patterns of Global Terrorism – 2000*, U.S. Department of State, Office of the Coordinator for Counterterrorism, www.terrorismcentral.com.

⁴⁹ R. Takeyh, *Qadhafi's Libya and the Prospect of Islamic Succession*, „Middle East Policy Council Journal” 2000, vol. VII, nr 2, www.mepc.org.

go kosztowało już Libijczyków ponad 30 mld dolarów⁵⁰. Amerykańskie koncerny naftowe, nie mogąc inwestować w Libii, także tracą krocie.

Pewien przełom w stosunkach nastąpił po wizycie amerykańskiej misji dyplomatycznej w Trypolisie w 2000 r. I choć USA podkreślały niską rangę wizyty, to można ją uznać za pewien krok naprzód w poprawie kontaktów libijsko-amerykańskich. Wówczas Stany Zjednoczone zrezygnowały z określania Libii mianem „państwa zbójckiego” (*rogue state*)⁵¹, a zastąpiły je „państwo szczególnej uwagi”⁵². Możliwe jest, że w ten sposób jeszcze przez kilka lat Amerykanie chcą kontrolować libijskie poczynania na arenie międzynarodowej. Mimo coraz lepszych stosunków, w lipcu 2001 r. Kongres USA podjął decyzję o przedłużeniu na kolejne pięć lat sankcji gospodarczych nałożonych na Libię i Iran⁵³. Powodem było dalsze sponsorowanie terroryzmu przez oba kraje. Jednak rok później w orędziu do narodu prezydent George Bush nie wymienił już ani razu Libii jako wroga Ameryki, choć na liście znalazły się Iran, Irak i Korea Północna. „Libia nie jest może idealnym modelem demokracji, lecz zrezygnowała z broni chemicznej i sponsorowania terroryzmu. Libijczycy próbują powrócić na arenę świata, [...] do tej pory rezultaty potwierdzają dobre chęci” – powiedział Mark R. Parris, amerykański dyplomata⁵⁴.

W maju 2003 r. libijskie władze przejęły „odpowiedzialność cywilną” za bombowy zamach nad Lockerbie. A w lipcu tegoż roku przedstawiciele libijskich władz zgodzili się na wypłatę odszkodowań rodzinom ofiar tragedii. Po wpłacie pierwszej raty odszkodowania ONZ miało znieść sankcje ekonomiczne, po drugiej USA, a po ostatniej Waszyngton usunie Libię z listy krajów wspierających terroryzm. W sierpniu 2003 r. Muammar Kadafi oficjalnie wyrzekł się terroryzmu, co sprawiło, że Rada Bezpieczeństwa Narodów Zjednoczonych oficjalnie i ostatecznie zniosła sankcje ekonomiczne nałożone na Libię 15 lat wcześniej⁵⁵.

W 2003 roku Libia oficjalnie zrezygnowała z produkcji broni masowego rażenia. W konsekwencji USA cofnęły sankcje gospodarcze i ograniczenia dla amerykańskich korporacji uczestnictwa w libijskiej gospodarce. Od tego momentu libijski rynek stanął otworem dla amerykańskich inwestorów, co widoczne jest m.in. w liczbie wygrywanych przetargów na poszukiwania bądź wydobycie libijskiej ropy naftowej. Obecnie praktycznie każdego miesiąca libijski rząd ogłasza przetargi na jej poszukiwanie. Wśród firm, które ze sobą konkurują, są amerykańskie, włoskie, brytyjskie, japońskie, a także indyjskie. Libijczycy potrzebują doskonale wyszkolonej kadry do poszukiwań, natomiast zachodnie koncerny mają zagwarantowane pieniądze, rozwój i dużą szansę na odkrycie płynnego złota⁵⁶.

⁵⁰ W ocenie Banku Światowego 18 mld \$, na podst.: R. Takeyh, M. Viorst, D. L. Mack, *op. cit.*

⁵¹ Zob. M. L. O'Sullivan, *Sanctioning „Rogue States”*, „Harvard International Review” 2000, vol. 22, s. 56 i nn.

⁵² R. B. St. John, *The Terrorism Problem in Libyan-American Relations: Past and Future*, „Middle East Institute Policy Brief”, 30.04.2002, www.mideasti.org.

⁵³ US congress extends sanctions on Iran, Libya, 28.07.2001, www.arabicnews.com.

⁵⁴ K. Silverstein, *How Kadafi Went From Foe to Ally*, „Los Angeles Times”, 4.09.2005, www.latimes.com.

⁵⁵ D. L. Mack, *Libya and the United States at a Turning Point*, „Middle East Institute Journal”, 24.03.2005, www.mideasti.org.

⁵⁶ J. McMahon, *Libya Is Open for Investment. Contributors*, „Washington Report on Middle East Affairs” 2001, vol. 20/2, s. 54, www.washington-report.org.

Wypowiedzi Kadafiego w związku z zamachami z 11 IX 2001 r. w Stanach Zjednoczonych mogą również świadczyć o daleko idących zmianach jakie zachodzą w libijskiej polityce zagranicznej. Wypowiedziane wówczas słowa były zaskoczeniem dla wielu polityków: „Różnice polityczne i konflikty z USA nie powinny stanowić bariery psychologicznej w okazaniu wsparcia i pomocy humanitarnej narodowi amerykańskiemu [...] i wszystkim ludziom w Ameryce, którzy ucierpieli na skutek budzących grozę ataków”⁵⁷.

Nagrodą za tak radykalne zmiany wprowadzone przez libijskiego przywódcę jest obietnica Stanów Zjednoczonych, że skreślą Libię z listy krajów sponsorujących terroryzm. W roku 2004 po raz pierwszy od 15 lat do Libii przybyła grupa przedstawicieli Amnesty International, by rozpocząć rozmowy i działania w zakresie przestrzegania praw człowieka w Libii, chodziło m.in. o likwidację tortur i kary śmierci. Podczas wizyty premier Abd al-Rahman Shalgam zapewnił, iż „objęty przez Libię kierunek zwiększający prawa człowieka jest nieodwracalny”⁵⁸. Ustępstwa ze strony libijskiej pociągają ustępstwa Amerykanów. Na początku 2004 r. rzecznik Rady Bezpieczeństwa Narodowego Stanów Zjednoczonych powiedział, że Ameryka podejmie kroki, by bardziej zachęcić Libię do kontynuowania procesu likwidacji broni masowego rażenia i zaprzestania sponsorowania terroryzmu⁵⁹. Z kolei w połowie ubiegłego roku prezydent Bush zniósł pewne ograniczenia w eksporcie części militarnych, tak by amerykańskie kompanie mogły uczestniczyć w likwidacji magazynów do przechowywania broni chemicznej oraz remoncie 9 pasażerskich samolotów.

Wydaje się, że polityka, a już szczególnie polityka zagraniczna Muammara Kadafiego skreśliła na zupełnie inny tor. Libia chce być teraz łącznikiem pomiędzy Afryką a Europą, bogatą Północą i ubogim Południem. Kraj będący niegdyś bazą terrorystów od kilku lat stara się naprawić swoje stosunki z Zachodem, by móc wreszcie skonsumować bogactwo, jakie daje mu ropa naftowa⁶⁰. Dzięki złagodzeniu przez Busha polityki USA wobec Libii, współpraca między oboma krajami bardzo szybko się rozwija, obejmując coraz więcej dziedzin finansowych i gospodarczych. Podobnie sytuacja wygląda w przypadku stosunków z krajami UE. Pustynna Libia coraz chętniej zaprasza do odwiedzin, zniesiono bowiem ograniczenia w podróżowaniu⁶¹. Poważnym „egzaminem” będzie dla Kadafiego proces palestyńskiego lekarza i 5 bułgarskich pielęgniarek, które są w Libii oskarżone o umyślne zarażenie ponad 400 dzieci wirusem HIV. Proces toczy się od 1998 r., cała szóstka została już raz skazana na śmierć przez rozstrzelanie przez pluton egzekucyjny. Jednak w maju 2005 r. ruszyła apelacja Libijskiego Sądu Najwyższego. Wyrok od początku potępiali Amerykanie, Unia Europejska i organizacje międzynarodowe. Pułkownik chce, by Bułgarzy wypłacili rodzinom zarażonych dzieci

⁵⁷ „Al-Fajr Al-Jadid”, nr 9970, 12.09.2001, www.alfajraljadedeng.com.

⁵⁸ *Libya: Towards ensuring human rights protection Initial findings of Amnesty International visit*, „Amnesty International Press Release”, 1.03.2004, www.web.amnesty.org/library.

⁵⁹ White House Press Release, 23.04. 2004, www.state.gov.

⁶⁰ F. Anderson, *Qadhafi's Libya: The Limits of Optimism*, „Middle East Policy Council Journal” 1999, vol. VI, nr 4, www.mepc.org.

⁶¹ D. L. Mack, *op. cit.*

odszkodowanie co najmniej takie jak on wypłacił rodzinom zabitych w czasie zamachu z Lockerbie. Niestety, okazuje się, że kilkuletnie przetrzymywanie Bułgarów i procesy dość skutecznie popsulo stosunki dyplomatyczne Libii ze światem – szczególnie z UE i USA. Być może z tego względu libijski sąd odroczył ogłoszenie orzeczenia. Niemniej, libijskie władze mają coraz lepsze kontakty ze Stanami Zjednoczonymi. W sierpniu 2005 r. Kaddafi spotkał się z przedstawicielem Busha w Trypolisie. Na spotkaniu zaprosił amerykańskiego prezydenta i sekretarz stanu do odwiedzenia Libii. W najbliższym czasie ma dojść do ponownego otwarcia ambasad obu krajów w Waszyngtonie i Trypolisie.

Kaddafi przez ponad 30 lat mówił o walce ze złym światem Zachodu i formował antyamerykańską armię. Krocząc własną, Trzecią Drogą, uczestnicząc aktywnie w ruchu państw niezaangażowanych, starał się w czasie swoich rządów zachować polityczną niezależność. Fakt ten można niewątpliwie zaliczyć do sukcesów jego polityki zagranicznej. Był to bowiem okres umiejętnego lawirowania pomiędzy dwoma ówczesnymi mocarstwami – USA i ZSRR, jak również państwami Unii Europejskiej i ich sojusznikami. Libijczykom udawało się prowadzić w miarę niezależną politykę zagraniczną (niestety często wspomaganą terroryzmem), co w przypadku młodego, nie posiadającego jeszcze silnych tradycji państwowości kraju, a do tego jeszcze słabego gospodarczo, można określić jako sukces.

Libijski przywódca początkowo koncentrował stosunki zagraniczne Libii na współpracy arabskiej i afrykańskiej. Jednak ograniczenia wynikające z polityki zagranicznej osłabiały wydajne funkcjonowanie państwa. Polityczna izolacja niosła ze sobą ogromne straty finansowe, utratę rynków zbytu, brak możliwości rozwoju technologii i komunikacji. Wobec tego po zawieszeniu sankcji ONZ (kwiecień 1999 r.) Libia ukształtowała ogólną politykę pojednania z potęgami świata. Celem tej polityki stały się przede wszystkim bardzo dobre stosunki handlowe z innymi państwami. Pomimo zniesienia sankcji we wrześniu 2003 r. zmiany gospodarcze w Libii były ograniczane stanowiskiem USA. W szczególności cierpiał na tym przemysł naftowy. W związku z tym pod koniec 2003 r. Kaddafi podjął kolejne działania, by zakończyć izolację. Obejmowały one: zaprzestanie produkcji broni masowego rażenia, zgłoszenie chęci uczestnictwa w Procesie Barcelońskim⁶², dobrą politykę sąsiedzką, pomoc w rozwiązywaniu ogólnoświatowych konfliktów, np.: mediacja w Darfurze czy na Wybrzeżu Kości Słoniowej, udział w rozwoju regionalnym CEN-SAD, ostateczne zakończenie konfliktów z Niemcami, Francją i USA.

Nowy wymiar libijskiej polityki zagranicznej miał charakter szczególny, otwierał bowiem drzwi do międzynarodowej współpracy. Od kilku lat Muammar Kaddafi podejmuje mediacje, rozmawia z najważniejszymi politykami i przywódcami państw europejskich, szczególnie z basenu Morza Śródziemnego. Zaproszenie do Libii przyjął już brytyjski premier Tony Blair, b. włoski premier Massimo D'Alema oraz Komisarz ds. Stosunków Zewnętrznych i Europejskiej Polityki Sąsiedztwa UE Benita Ferrero-Waldner. Kaddafi prowadzi oficjalne rozmowy na te-

---

⁶² Zob. W. Pająk, *Państwa basenu Morza Śródziemnego a nowa architektura bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 1996.

mat współpracy gospodarczej, szczególnie w zakresie przemysłu naftowego. Podczas wizyty w Belgii spotkał się z Romano Prodim, który na zakończenie wizyty powiedział: „Jestem pewien, że rozszerzona Unia Europejska jest gotowa do współpracy z Libią, dla dobra wszystkich w regionie Morza Śródziemnego”⁶³. Już w 1999 r. Libia otrzymała status specjalnego gościa i zaproszenie na trzecią konferencję w ramach Partnerstwa Euro-Śródziemnomorskiego do Stuttgartu. Kolejnym krokiem było uzyskanie statusu obserwatora i możliwość uczestniczenia w spotkaniach ministrów spraw zagranicznych, co kontynuowane jest do dzisiaj. Polityka Unii Europejskiej zmierza do pełnej współpracy z władzami Libii i kompletnej realizacji założeń Procesu Barcelońskiego⁶⁴.

Wydaje się, że zachowanie i działania Kadafilego mogą być także odpowiedzią na amerykańską politykę hegemonu na Bliskim Wschodzie, a w szczególności na naciski na państwa, które posiadały bądź posiadają broń masowego rażenia, np. Irak, czy Iran. W samej Libii duża część przemian była spowodowana dyktatem coraz głośniejszej opozycji⁶⁵, jak również aktywnych w ostatnich latach radykalnych grup islamskich, m.in. Islamskiej Grupy Walczącej, która w imię Al-laha od kilku lat dąży wszelkimi sposobami do odsunięcia Kadafilego od władzy⁶⁶. Zagrożenie ze strony islamskiego fundamentalizmu wydaje się jedną z ważniejszych przyczyn wewnętrznych zmiany przez Muammara Kadafilego polityki i otwarcia Libii na Zachód. Zagrożenie własnej pozycji i perspektywa utraty władzy zmusiła go do szukania partnerów i ewentualnej pomocy u silniejszych. W tym wypadku Stany Zjednoczone okazały się najlepszym kandydatem, bowiem od wielu lat wspierają wszelkie rządy i ruchy walczące z religijnym fanatyzmem. Silniejsza pozycja międzynarodowa Kadafilego, poparcie ze strony USA i Unii Europejskiej wpłyną pozytywnie na stabilizację wewnątrz kraju i jego szybszy rozwój.

Chociaż na razie libijskie przemiany ograniczają się wyłącznie do reform gospodarczych, nie bez pokrycia zdają się być słowa libijskiego przywódcy, że Libia zmienia politykę i otwiera się na świat. Szczególnie na świat Zachodu... Zmiana ta ma potencjalnie daleko idące znaczenie w regionie i na świecie. Będzie od niej bowiem zależała polityczna i społeczna sytuacja na Bliskim Wschodzie, zmienią się relacje gospodarcze między krajami arabskimi, a także w zakresie globalnego bezpieczeństwa⁶⁷.

⁶³ Visit of Colonel Kadhafi to the European Commission: Statements by President Prodi, press briefing, 27.04. 2004, www.europa.eu.

⁶⁴ Zob.: Libya and the European Union, www.europa.eu.

⁶⁵ Przeciwnicy Kadafilego domagają się demokratycznych przemian, swobodnego rozwoju gospodarczego kraju i wolnego handlu. Specjaliści są bowiem zgodni, że libijska biurokracja i administracja znacznie ogranicza sprawne działanie gospodarki. Do najważniejszych partii należą: The Libyan National Group (Attajamoa Al-watani Al-leebi), The Libyan Democratic National Movement (Al-haraka Al-wataniya Ad-dimokratiya Al-leebiya), The Libyan Democratic National Group (At-tajamoa Al-watani Ad-dimokrati Al-leebi).

⁶⁶ Interview with the Spokesperson for The Fighting Islamic Group in Libya – Brother Omar Rashe, „Nida’ul Islam Magazine”, 04-05.1999.

⁶⁷ Odstąpienie Libii od produkcji WMD może przyczynić się do spadku jej wartości na świecie.

Sama Libia zaś – jak pisze D. L. Mack – ma szansę stać się pozytywnym przykładem na to, jak powrócić z „amerykańskiego wygnania” i zostać „przyzwoitym” członkiem światowej wspólnoty⁶⁸.

---

⁶⁸ D. L. Mack, *Libya: 35 Years Later*, „Middle East Institute Manuscript”, 26.04.2005, www.mideasti.org.